

Protoúnětický hrob z Vracova na jihovýchodní Moravě

Jaroslav Peška

Ve sbírkách Masarykova muzea v Hodoníně, respektive ve sbírce muzea v Kyjově, se nachází inventář dosud nepublikovaného kostrového hrobu protoúnětické kultury (PÚK). Na nález mne upozornil archeolog hodonínského muzea Mgr. Jaromír Šmerda, za což mu náleží můj vřelý dík.

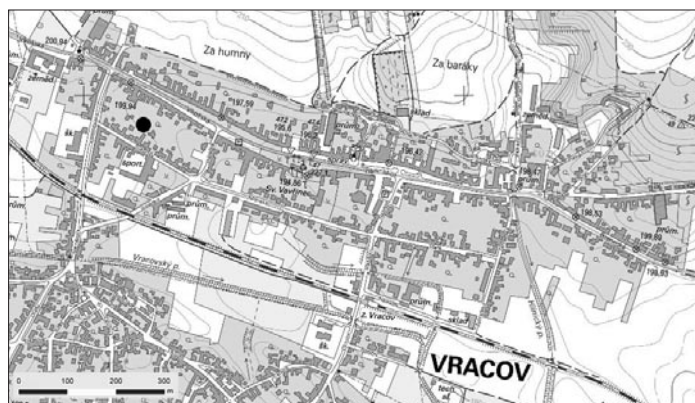
Podle záznamu v inventární knize muzea v Kyjově byl pravěký hrob nalezen při výkopu jámy na vápno v Sokolské ulici na dvoře domu čp. 800 ve Vracově (majitel J. Škarecký) 4. června 1968. Hrob obsahoval pravděpodobně skrčenou lidskou kostru, osm nádob a různé další střepy. Kostra ležela v hloubce 1,5 m (asi od dnešního povrchu). Část hrobu nemohla být prokopána kvůli hraniční čáře sousedova majetku. Obsah hrobu postupně vybrali dělníci, proto nebylo možno zjistit přesnou polohu kostry ani rozložení nádob kolem ní.

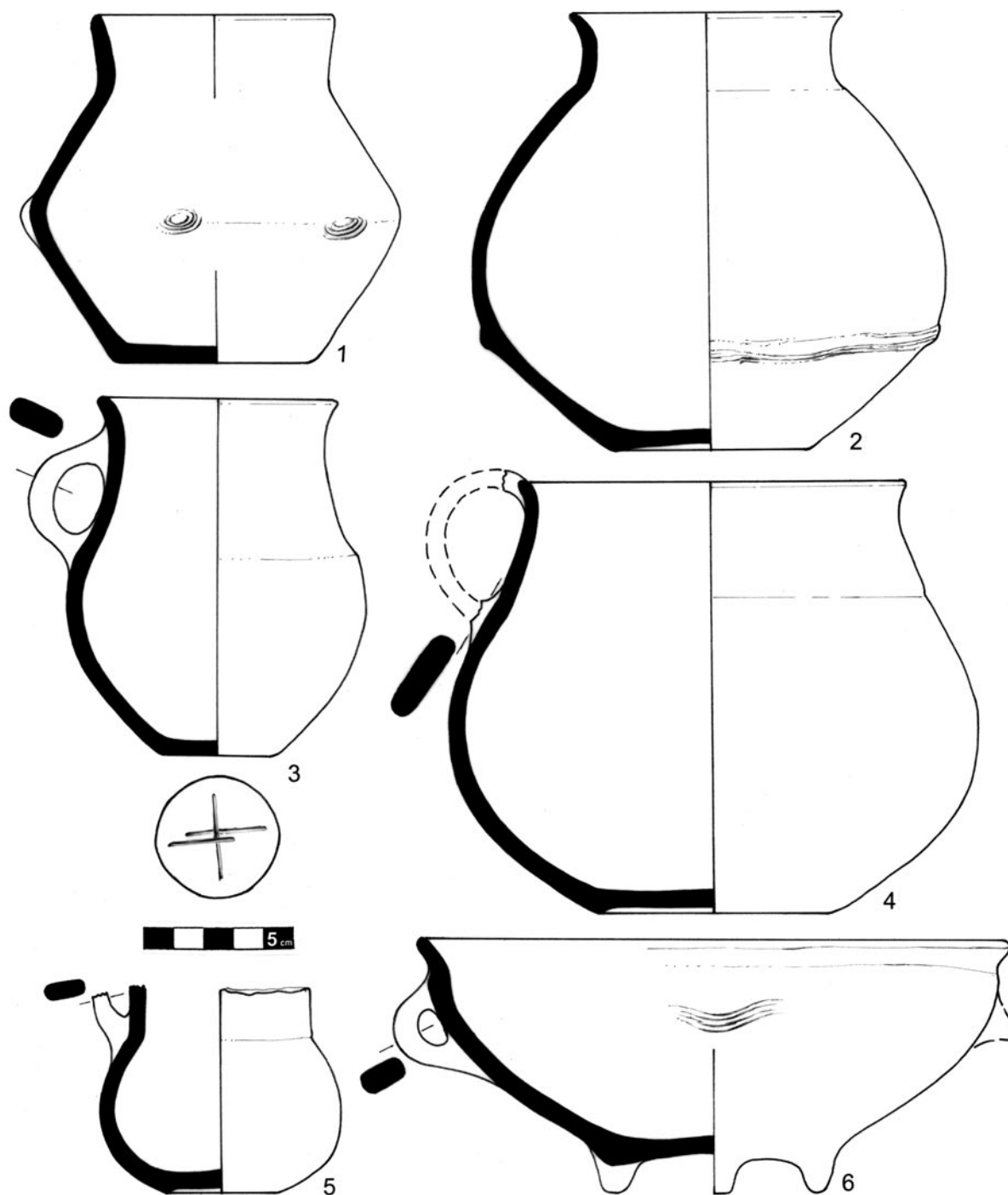
Z původní hrobové výbavy jsou dnes v muzeu k dispozici (není plný soulad mezi popisem a číslováním v inventární knize):

1. Bezuchá amfora s nižším odsazeným hrdlem a baňatým tělem. Dno slabě vklopené. Pod maximální výdutí probíhá plná plastická lišta. Materiál jemnozrný, tmavohnědý až šedohnědý povrch. Rozměry: Do=90; Dw=160; Dd=70; V=147 mm. Inv. č. 512/I. Obr. 2:2; 4:5.
2. Širší hrnek typu Trausdorf-Leithaprodersdorf 2 s nízkým lehce odsazeným hrdlem a baňatým tělem. Dno vklopené. Na okraji stopy po odlomeném páskovém uchu připojeném na rozhraní hrdla a plecí. Materiál jemnozrný, tmavohnědý s černými oky, povrch upraven. Rozměry: Do=130; Dw=179; Dd=80; V=146 mm. Inv. č. 512/II. Obr. 2:4; 4:4.
3. Profilovaná mísa na čtyřech nožkách. Nálevkovitě ven vyhnutý okraj a nízké hrdlo jsou odsazeny lehkou hranou od polokulovitěho těla. Na plecích páskové ucho a naproti němu a po stranách původně 3 (2 zach.) jazykovité výčnělky. Materiál jemnozrný, tmavohnědý povrch (doplněno sádrou). Rozměry: Do=200; Dw=193; Dd=76; V (i s nožkou)=86 mm. Inv. č. 512/III. Obr. 2:6; 4:6.
4. Podle popisu v inventární knize „hrneček s úškem, z tmavohnědé hlíny vypálený, téměř ½ schází, V=11.5cm, dno 4 c“ (inv. č. 512/IV). Ve skutečnosti tato nádoba má inv. č. 512/V a jde o džbánec s prohnutým hrdlem a odsazeným tělem v polovině výšky. Dno rovné. Pod okrajem páskové ucho. Na dně rytý částečně zdvojený kříž. Materiál jemnozrný, černý upravený povrch doplněný sádrou. Rozměry: Do=80; Dw=101; Dd=43; V=121 mm. Inv. č. 512/V. Obr. 2:3; 4:2.
5. Podle popisu v inventární knize „hrníček s úškem, tmavohnědý, ½ schází, v břiše otvor, ve dně kříž, výška 8 cm, a břicha si 9 cm, šířka hrdla 7 cm“. Inv. č. 512/V. Tato nádoba chybí.
6. Drobný baňatý džbánec s odlomeným válcovitým hrdlem a uraženým páskovým uchem připojeným k rozhraní hrdla a plecí. Materiál jemnozrný, šedohnědý povrch doplněný sádrou. Rozměry: zach. Do=61; Dw=81; Dd=36; zach. V=68 mm. Inv. č. 512/VI. Obr. 2:5; 4:1.
7. Bezuchá amfora dvojkónická s válcovitým hrdlem. Dno rovné. Na maximální výdutí po obvodu pět pupkovitých výčnělků. Materiál jemnozrný, tmavohnědý povrch. Silně doplněno sádrou. Rozměry: Do=81; Dw=125; Dd=65; V=118 mm. Inv. č. 512/VII. Obr. 2:1; 4:3.

Obr. 1. Vracov. Místo nálezu hrobu podle údajů z Katastrálního úřadu. Mapa P. Grenar a K. Pluškalo. Vlevo: poloha lokality na mapě ČR

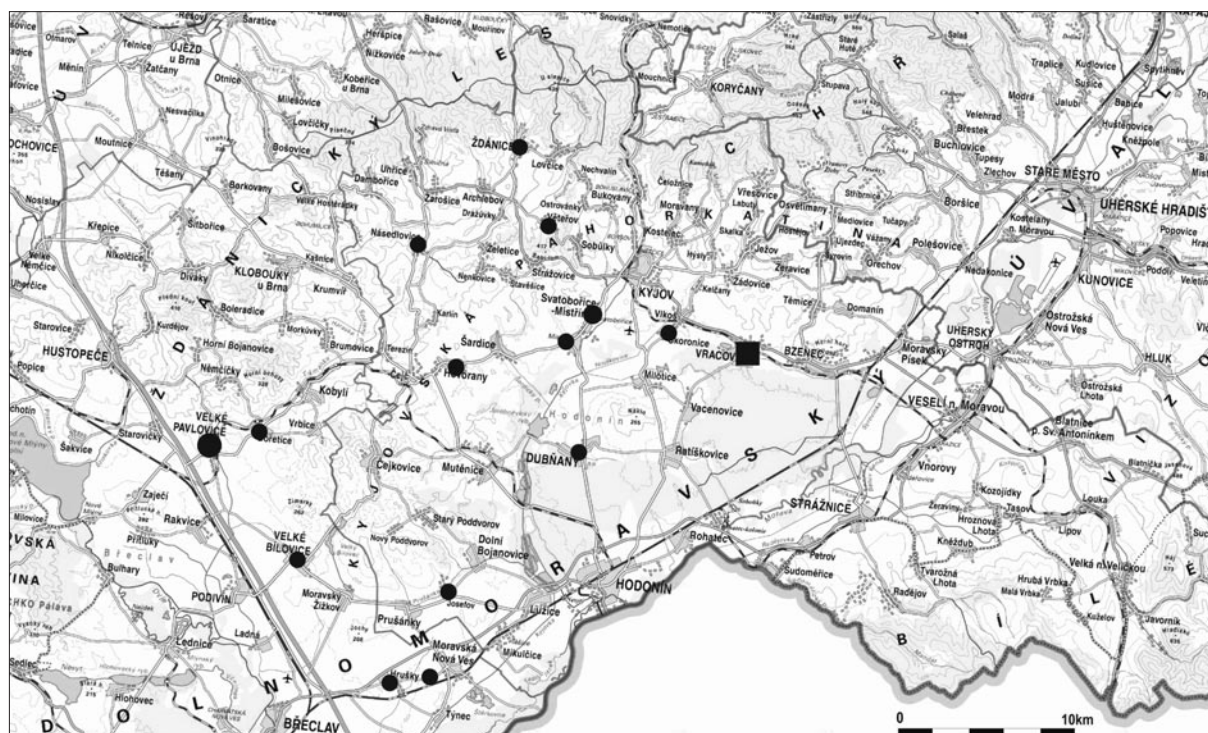
Obr. 2. Vracov – Sokolská ulice 1968. Keramická náplň hrobu. Kresba A. Pešková

8. Podle inventární knihy „okraj z hrdla nádoby ze světle hnědé vypálené hlíny, část okraje schází, se stopami po úškách, o 10,5 a v jen 3 cm“. Inv. č. 512/VIII. Okraj chybí.

9. V inventární knize nepřiliš čitelný záznam „zůst. uloženo ve Vracově v /nečitelné/ v kabinetě: uč. Ant. Tesařík“. Inv. č. 512/IX. (Není jasné, co je tím míněno. Kdyby šlo o poznámku k výše uvedenému torzu nádoby, nedává smysl nové inventární číslo).

10. Lidská kalva dochována v rozsahu šupiny kosti čelní a obou kostí temenních. Levá temenní kost dochována pouze částí tvořící syndesmotické spojení šípovým švem s druhostrannou kostí temenní. Pohlaví odhadnuto jako mužské a věk na základě obliterace dochovaných endokraniálních švů na 35–40 let (posudek L. Šín). Inv. č. 512/X.

Kromě šesti dochovaných keramických nádob a popisu dalších, dnes chybějících, máme o tomto hrobě k dispozici jen velmi kusé informace. Podle záznamů se jednalo o mužský kostrový pohřeb ve

Obr. 3. Výšek mapy JV Moravy s osídlením PÚK. Zvětšená značka – násobný počet lokalit na katastru obce. Čtverec: Vracov – Sokolská ulice 1968. Mapa P. Grenar

skrčené poloze (dle zvyklostí nejspíše na pravém boku), který byl vybaven velmi početnou a zajímavou keramickou kolekcí (min. 8, max. 9 nádob). Kvůli „exkavaci“ hrobové výbavy amatéry však nemůžeme s úplnou jistotou uvažovat o kompletní hrobové výbavě, byť na poměry na protoúnětických pohřebištích vysoký počet nádob by tomu odpovídal.

Místo nálezu hrobu se nachází v SZ části intravilánu obce Vracov na mírně skloněném JV svahu nad pravým břehem Vracovského potoka (nadmořská výška 199–197 m). Přesnou polohu se podařilo dohledat zadáním na Katastrálním úřadě (obr. 1).

Ze získaných informací nelze dovozovat, zda šlo o nález ojedinělý, nebo zda je hrob součástí menšího pohřebiště, jak bývá u PÚK obvyklé (Ondráček 1967; Peška 2009). Nicméně tento celek významnou měrou doplňuje naše znalosti o počátcích únětické kultury na jihovýchodní Moravě, zejména v oblasti typomorfochronologie keramiky.

Na poměry počtu nádob v protoúnětických hrobech na Moravě náleží Vracov k bohatě vybaveným pohřbům. Průměrný počet na 1 hrob vychází na Moravě na 2–3 nádoby a jejich počet kolísá mezi 1 a 14 kusy (Peška 2009, 77–78, obr. 12). V H 13 z Maref bylo nalezeno nejméně 7 nádob, nejbohatší zůstává patrně žárový pohřeb z Ivančic s 10 nádobami. Větší počet keramických milodarů souvisí s násobnými pohřby (Marefy H 5, 8, 13; Opatovice H 3; Syrovice H 2; Těšetice H 1), což potvrzuje i nejpočetněji nádobami vybavený následný a násobný pohřeb z Pavlova (H 488, 4 jedinci, 14 nádob) (Ondráček 1964, 44; Peška 2009, 79, tab. 22–23). To s největší pravděpodobností nebude případ Vracova, kde je dochována lebka jednoho jedince a pozice více koster by snad neušla pozornosti tehdejších výkopců.

S ohledem na skutečnost, že téměř všechny nádoby jsou dnes silně doplněné sádrou, je obtížné se vyjádřit ke kvalitě a zpracování výpalu. V zásadě se však jedná o běžnou pozdně eneolitickou keramickou hmotu s písčitou příměsí, nepříliš kvalitně vypálenou.

ANALÝZA KERAMIKY

Hrnek

Členěný hrnek (obr. 2:4; 4:4) řadíme do široké „rodiny“ hrnků s více nebo méně výrazně odsazeným hrdlem (hranou) od ostatního těla typu Trausdorf-Leithaprodersdorf (Peška 2009, 96–101), patříci k velmi výrazným typům protoúnětické keramiky, stejně jako v příbuzné dolnorakousko-burgenlandské skupině

Leithaprodersdorf (*Neugebauer 1994*, 49 ad.). Nižší a širší stlačenou formu označujeme jako typ Trausdorf-Leithaprodersdorf 2 (NTra-Leit2), objevující se v několika kulturách na větším teritoriu. Zjišťujeme k němu množství analogií, v několika hrobech PÚK dokonce ve více než jednom exempláři (Pavlov H 34, 346; Blučina-Püllány; Otnice H 6A; Násedlovice; Šlapanice H 13). Dost přesné období najdeme na pohřebišti v Pavlově (H 4 a H 9), baňatější s výčnělkem naproti uchu z H 34, 346 a 353 a v Syrovicích H 2, i na základě absolutních dat ve velmi starých hrobových celcích (*Peška 2009*, tab. 2:2; 5:3; 15:2; 17:6; 20:2; 46:2). O něco užší jsou hrnky z Jiříkovic H 12 a Šlapanic H 13 (*Peška 2009*, tab. 32:4; 38:8). Z dalších příkladů lze uvést nádoby z Blučiny, Opatovic a Popovic u Rajhradu, Rajhradu, Těšetic, Moravského Krumlova, Mikulova (H 4), Josefova a Maref (H 9) (*Ondráček 1964*, tab. 2:8; 20:8; 37:5; 44:3,8; 45:10; 48:9; 68:7; 1967, obr. 6:12; 14:7; 25:6), opakovaně na pohřebišti v Šardičkách H 63, 66, 67 (*Ondráček 1964*, tab. 59:1,7; 60:9). Více prohnuté hrdlo mají hrnky z Bedřichovic (*Čižmář – Dvořák 1985*, obr. 3:4; 4:2).

Paralely hledáme i na území Dolního Rakouska (Prinzendorf H 8: *Lauermann 2002*, Taf. 6:2). Zatímco na Moravě se váží v rámci PÚK především na starší celky s nižší frekvencí v hrobech mladších (Ivančice-Lány, Brno-Chrlice nebo Šardičky H 9, 55, 78: *Ondráček 1964*, tab. 19:11; 23:4; 1967, obr. 11:4; *Procházka – Chleborád – Kalousek 1927*, obr. 7:3; 38:2; 54:1,4), v Čechách je situace jiná. Hrnky sledovaného typu se běžně objevují v průběhu PÚK (*Jíra 1923–4*, obr. 5:15; 6:16; *Stocký 1927*, tab. III:6; *Dvořák 1931*, tab. II:8; *Pleinerová 1960*, obr. 9:6,8,10; *Moucha 1963*, Abb. 4:7,16), ale také na pohřebišti typu Dolní Počernice a Velké Žernoseky s inventářem zařaditelným jak do 1. fáze ÚK (čili PÚK), tak s pokročilejšími tvary nebo přímo mezi materiálem 2. fáze ÚK (Praha-Bubeneč 3, Bubeneč 10) (*Hásek 1959*, tab. IX:2; XIV:4,5; XXI:3; XXV:7; *Moucha 1961*, Taf. VII:8,9; *Pleinerová 1966*, obr. 14:1; *Smejtek 2005*, obr. na str. 419 a 422). Do stejné kategorie můžeme zařadit i hrob z Prahy-Modřan (*Moucha 1989*, Abb. 2) s převahou inventáře již se znaky starší ÚK. Srovnatelná je keramika na pohřebišti Nohra ve středním Německu (*Schmidt-Thielbeer 1955*) s dominancí nádob na úrovni PÚK. Hrnky typu NTra-Leit2 se v menší míře objevují na začátku únětické kultury v Dolním Slezsku: Piskorzów H 3, Wrocław-Oporów H XXV, LIII (*Machník 1978*, Tabl. XXVII:1; *Sarnowska 1969*, ryc. 83:o; 85:c). Pro synchronizaci počátků únětické kultury a epišňurového kulturního komplexu je velice důležitá přítomnost hrnku uvedeného typu na nitranském pohřebišti v Blatném na JZ Slovensku v blízkosti východní strany Malých Karpat (*Bartík – Šefčíková 2004*, obr. 4:3). Jiný typ hrnku PÚK je ostatně zastoupen i na pohřebišti v Holešově (*Ondráček – Šebela 1985*, tab. 28:10) a příliš odlišný není ani hrnek s odsazeným hrdlem z H 14 ve Veselém (*Budinský-Krička 1965*, Taf. V:14), i když v epišňurovém prostředí jsou do hrobů přidávány spíše esovitě profilované hrnky.

Mimo výskyt ve skupině Leithaprodersdorf (*de facto* ekvivalent PÚK) tyto hrnky zaznamenáváme v mladší nebo nejmladší (pozdní) kultuře zvoncovitých pohárů (KZP) nejen v Dolním Rakousku (Golnsdorf, Leopoldsdorf), ale také na JV Moravě na pohřebišti v Moravské Nové Vsi – Hruškách (*Stuchlík – Stuchlíková 1996*, obr. 31:9) a další analogie spatřujeme jak na Moravě, tak i v Čechách. Dost výjimečným dojmem působí NTra-Leit2 mezi šňurovou lokální keramikou (Velký Týnec, Brno – Starý Lískovec, Praha-Hradčany 3 (*Šebela 1999*, Pl. 7:7; *Turek 2005*, obr. na str. 330).

Na území Karpatské kotliny nebo severního Balkánu jsou spíše výjimečné a nacházíme zde jinak profilované hrnky, odlišná je i ostře tvarovaná keramika kultury Makó/Kosihy-Čaka. Určité podobnosti shledáváme na nádobce z Dunaalmás s plastickou výzdobou těla (*Bóna 1963*, Pl. XIII:13) autorova typu Kőtörés nagyrévske kultury. Díky setření hrany odsazení hrdla u hrnku z pohřebiště Sándorfalva-Eperjes (H 169, datovaný do fáze Óbéba-Pitvaros kultury Maroš) považujeme hrnek za místní odvozenou formu typu NTra-Leit2. Na sídlišti pozdní kultury Makó/Kosihy-Čaka Battonya Georgievics-tanya na východě Maďarska se objevil hrnek se zduřelým okrajem, odsazeným hrdlem, plastickou aplikací a asymetrickým uchem (*Bondár – Matuz – Szabó 1998*, 13. kép:1) s nižším absolutním datováním 2470–2270 BC.

Analýzou studovaného typu tak docházíme k závěru, že se jedná o domácí formu keramiky vygenerovanou v prostředí nejmladší KZP a PÚK (včetně Leithaprodersdorf) na širším území části středního Podunají (Morava, Dolní Rakousko, Burgenland). Ta se dostává v omezené míře i do mladé lokální šňurové keramiky (nejedná-li se zde o hrnkovité tvary dřevohostických džbánů?). Z pohledu vnitřního vývoje PÚK je doložena vcelku masová frekvence NTra-Leit2 ve starších nálezových kontextech, nižší v mladším období s postupným vytrácením na přelomu 1. a 2. fáze ÚK (v Čechách ne), s možnou transformací v jinak modelované hrnky starší ÚK.

Džbánky

Dva odlišné typy reprezentují oba džbánky. První představuje džbán s odsazeným tělem v polovině výšky, ucho nasazeno pod okrajem, na dně rytá značka (*obr. 2:3; 4:2*). Jedná se pro PÚK o dost neobvyklý tvar, k němuž jen obtížně hledáme protějšky. Podobá se štíhlému džbánu z H 1 v Jiříkovicích (*Ondráček 1967*, obr. 15:5), který nad to obsahoval bezuchou amforu s plastickou výzdobou, měděný nákrčník

Obr. 4. Vracov – Sokolská ulice 1968. Fotografická dokumentace keramických nádob z hrobu. Foto M. Bém

a kroužek (Peška 2009, tab. 28). V tomto případě je ucho připojeno k okraji, jak je u protoúnětické keramiky obvyklé. Shodné nasazení ucha vykazuje džbáněk KZP ze Smolína III (Dvořák et al. 1996, Taf. 53:D1). Jde o výjimečnou formu i mezi ostatní keramikou PÚK, ÚK, ale také KZP. Také nasazení ucha níže okraje je v prostředí PÚK daleko méně frekventované.

Druhý menší baňatý džbánek s odlomeným válcovitým hrdlem (*obr. 2:5; 4:1*) také není v PÚK příliš rozšířený a připomíná průvodní keramiku KZP. Vyšší tělo má džbánek z protoúnětického hrobu ve Velkých Pavlovicích, stejně jako v H 13 z Moravské Nové Vsi – Hrušek (*Ondráček 1964, tab. 68:3; Stuchlík – Stuchlíková 1996, obr. 22:1*). Výrazněji vyhnutý okraj má nádoba z Oblekovic (*Ondráček 1964, tab. 42:6*). Častější, i když nepříliš frekventované, jsou podobné džbány v náplni KZP (*Matějíčková 2012, Pl. 129:823–830*), jak ukazují dále exempláře ze Šlapanic, Těšetic, Vřesovic etc. (*Dvořák – Hájek 1990, Taf. V:A7; XXXVI:C1; XL:D2; Šebela – Přichystal – Dvořák rukopis*), kde se velice často uplatnila nižší a širší forma. Znamé jsou také ve skupině Csepel z okolí Budapešti (*Kalicz-Schreiber – Kalicz 1998, Abb. 5:1; Schreiber 1975, Abb. 10:5; 12:2*).

Mísa na nožkách

Profilovaná mísa s nálevkovitě rozevřeným okrajem, uchem a výčnělky na čtyřech nožkách (*obr. 2:6; 4:6*) patří v náplni PÚK k velmi vzácným a výrazným tvarům. Typově se shoduje s mísami PÚK z Mikulova H 4, Syrovic 1932 a Moravské Nové Vsi – Hrušek H 30 (*Ondráček 1967, obr. 14:8; 1964, tab. 52:9; Stuchlík – Stuchlíková 1996, obr. 28:21*) a našli bychom i další analogie.

V nálezech ÚK patří rovněž mezi neobvyklé tvary. Mísy na více nožkách známe z protoúnětických pohřebišť (Jiříkovice, Opatovice, Syrovice, Určice, nově Vracov), z nichž každá je svým způsobem originálem (naposled *Stuchlík 2004, 154 ad.*). Zatímco hroby, resp. materiál ze Syrovic, Jiříkovic nebo Opatovic řadíme spíše ke starší PÚK, hroby z Určic vykazují jednoznačně mladší pozici na rozhraní 1. a 2. fáze ÚK. Nutno ovšem podotknout, že podobně jako v H 5 z Jiříkovic, obsahoval i H 1 v Určicích pouze tuto misku, a nelze proto zcela vyloučit i jinou dataci. Jak ukazuje zcela výjimečná mísa na čtyřech nožkách připomínajících lidské chodidlo (*Tihelka 1953, 295, obr. 12:5*) z Kyjova na pohřebišti starší ÚK, není vyloučeno jejich o něco mladší postavení ani v rámci ÚK. Mimo jižní oblasti (Morava, Dolní Rakousko) se s nimi totiž běžně setkáváme i v mladším období ÚK zejména v Čechách (až po 3. fázi podle V. Mouchy), ale také v Polsku nebo Německu (*Łeczycki 2014, 380, Anex Abb. 5:33; souhrnně Stuchlík 2004, 156*), kde se většinou jedná o tvary na vysokých nožkách, typické zvláště pro okrajová území příbuzných kultur Iwono a Grobia-Śmiardowo (naposled *Stuchlík 2004*).

Nádoby na nožkách nejsou příznačné ani pro epišňůrové prostředí. Časově souvisejícím neobvyklým nálezem by však mohl být objekt 81/75 v Čataji na JZ Slovensku se dvěma mísami na čtyřech válcovitých nožkách, datovaný dle autora do skupiny Chłopice-Veselé (*Pavúk 1981, Abb. 2:2,3*). Zhruba ve stejném časovém horizontu se objevují i v časně mierzanowické kultuře v Malopolsku (*Kadrow – Machnik 1997, ryc. 9:1; 13:A1a,A2a*) nebo i dříve (výjimečný tvar kultury Złota H 1 Mierzanowice: *Salewicz 1937, ryc. 3*). V obou oblastech jsou považovány za vliv kultury zvoncovitých pohárů, resp. časně bronzových kultur Karpatské kotliny (cf. *Stuchlík 2004, 155–156*), přestože je nasnadě starší tradice (např. kultura Złota je starší než KZP). S mísami na nožkách se v Karpatské kotlině setkáváme postupem času v prostředí např. hatvanské kultury a starootomanských hrobů např. v Čani nebo Nižné Myšli (*Pástor 1978, tab. II:7; IX:1; Olexa 2003, obr. 29, 58; Olexa – Nováček 2013, tab. 68:7; 116:3; 134:8; 2015, tab. 12:3; 19:2*). Dalším časovým horizontem výskytu nádob na nožkách je plně vyvinutá ÚK a následně její přechod k maďarovsky-věteřovskému období prakticky až po závěr starší doby bronzové. Příklad hulínské mísy s odlomenými nožkami byl publikován jinde (*Berkovec – Peška 2005, 60 ad., obr. 9:6*).

S výjimkou několika nádob z časného neolitu na Balkáně (*Budja 2013, Fig. 4:1*) se zvyk opatřovat nádoby několika nožkami v širším kontextu střední Evropy uplatňuje ve větším měřítku od kultury Vučedol (*Schmidt 1945, Taf. 40; Dimitrijević 1979, T. XXIX:7; XXXI:7; Durman 1988, 110–111; Petrović – Jovanović 2002, 355–356; Balen 2005, Sl. 34; Tabl. 45*), méně snad také v kultuře Lublaňských blat (skupina Ig II?, *Korošec 1959, tab. III:14*). V našem kulturním prostředí velmi sporadicky ve starším a středním eneolitu (Klementowice, kultura nálevkovitých pohárů, *Bqbel 2006, ryc. 3:1,5; Prostějov-Čechůvky, Čechovice-Čechovsko, bolezská kultura, Šmíd – Přichystal 2015, obr. 54:1–3*), stejně jako v mladším (*Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, Pl. XLIX:14; Zápotocký – Zápotocká 2008, obr. 68:5172*). Ve výraznějším objemu a ve více kulturách se pak objevují v závěru eneolitu. Nožky jsou většinou plné nebo duté válcovité. Jejich počet kolísá mezi třemi nebo čtyřmi až osmi. Jednoznačně převládají mísy, sporadicky je evidujeme také u hrnků, džbáneků nebo amforek. Jak víme z obsahu průvodní keramiky KZP, jejich územní i kvantitativní dosah není zanedbatelný (*Besse 2003, Fig. 114*), což ovšem do jisté míry platí také pro KŠK např. v Čechách nebo ve středním Německu. Na Moravě jsme mísu na čtyřech nožkách v MŠK zaznamenali pouze v mohyle 5 v Letonicích v doprovodu „kulaté“ formy džbánu typu Ökörhalom B, varianta Hoštice-Heroltice (F3.1) a nižší formy dřevohostického džbánu (CD2) (*Šebela 1999, Pl. 42:1*) a na dosud nezveřejněném pohřebišti Určice-Větrák na Prostějovsku, odkud pochází mísa na 13 nožkách s vodorovným dvakrát perforovaným výčnělkem z okraje (laskavá informace M. Šmída a P. Fojtíka). Častější výskyt

v KŠK v Čechách je M. Buchvaldkem dáván do souvislosti s prvky KZP (cf. *Buchvaldek 1978*, obr. 5:6,10, 12), ovšem s datováním jak do jeho nálezné skupiny II tak i III (*Buchvaldek 1986*, 95 ad.). Obecně je jejich přítomnost v náplni kultur u nás i v Karpatské kotlině na prahu doby bronzové považována za dědictví KZP.

Soustředíme-li se nyní na závěr eneolitu, resp. nástup doby bronzové, zjišťujeme jasnou dominanci mís na nožkách v KZP prakticky na celém území s výskytem průvodní keramiky (zejména východní provincie s těžištem na Moravě, v Čechách a ve středním Německu: cf. *Besse 2003*, Fig. 114). Poznáváme je i v csepelské skupině KZP v okolí Budapešti (*Endrődi 2004*; *Endrődi – Reményi 2016*, Fig. 95; Pl. 4:9; 10; 37:9; 45:5; 46:1) nebo v hrobě ze Sládkovičova na JZ Slovensku (*Vladár 1969*, obr. 4:3). Podobně jako na Moravě, tak i na území Karpatské kotliny či v přiléhající části Dolního Rakouska nebo Burgenlandu se objevují jak ve starších, tak v mladších nálezných kontextech (Budapest-Albertfalva objekt 183, 400; Szigetszentmiklós-Üdülősor obj. 44, Sarród, Oggau, Oberbierbaum: naposled *Endrődi 2004*; *Endrődi – Pásztor 2006*, Fig. 4:4; *Endrődi – Reményi 2016*, Fig. 95), přičemž je jasně sledovatelný úbytek směrem k době bronzové. Zajímavý je nález několika nožek na tellovém sídlišti Dunaföldvár-Kálvária z vrstvy 5 (*Szabó 1992*, XII:19–21), která je dávána do souvislosti s csepelskou skupinou (cf. *Vollmann 2005*, 79 ad.). Z pozice PÚK je závažná také skutečnost, že na pohřebišti velmi vyspělé (pozdní) KZP v Leopoldsdorfu se v H 1 spolu s dalšími inkrustovanými nádobami a fajánsovými korálky objevila baňatá nádoba na osmi do kruhu postavených válcovitých nožkách (*Willvoenseder 1937*, Taf. 20:4). Stejně jako typologie nádob, tak i ryté inkrustované ornamenty mají velmi úzké vztahy právě k nejstarší únětické a nagyrévské oikumeně.

Neobvyklá nožka u mísy ze Syrovic (prsteneček rozeklaný v pět malých nožek) navozuje myšlenku o jejím odlišném původu (cf. naposled *Stuchlík 2004*, 155), ovšem polokulovitá mísa s uchy z H 2 v Oggau (*Hicke 1987*, Taf. XI:20Sa) na čtyřech válcovitých nožkách velmi blízko sebe, příp. genetická a chronologická odlišnost paprscitých či lalokovitých nožek většiny lublaňských misek nám dává možnost přiřadit i tento kus bez dalšího ke sledovanému formátu.

Obecně se má za to, že původ mís na několika nožkách je nutno hledat v prostředí KZP (*Ondráček – Dvořák – Matějčková 2005*, 13, typ H9; *Matějčková 2012*, Pl. 136; *Budziszewski – Włodarczak 2010*, ryc. 1:1; Tabl. XII:III-3; *Furmanek et al. 2015*, Fig. 7c). Tady se objevují již od počátečního stadia vývoje a pokračují přinejmenším v období klasické fáze, až do mladšího období čisté průvodní keramiky. Vystupují společně se zdobenými poháry ve shodném technologicko-dekorativním provedení (červená engoba, kolkem zdobený rozšířený okraj). Přesto se zdá, že ideově nepatří mezi průvodní keramiku a nejsou základní součástí zvoncovitého „balíčku“. Spojitost mís na nožkách (často nízkých v počtu pěti a více nožek) s relativně starší než vyspělou lokální keramikou KŠK (Buchvaldkova NS II) by mohla ukazovat dokonce na vyšší stáří než v KZP s propojením na střední Německo, příp. další regiony (*Loewe 1959*, Taf. 4:2; 8:3; 12:2; 23:1 etc.; *Lucas 1965*, Taf. 12:5–7; 19:8; *Matthias 1968*, Taf. 35:8; 1974, Taf. 61:4; 63:12; 69:9; 92:5 etc.; 1982, Taf. 2:1; 15:2,4; 22:3 etc.; 1987, Taf. 36:6; 39:10; 40:12 etc.; *Dresely 2004*, Taf. 9:5; 12:8; 18:3,424 etc.; *Buchvaldek 1986*, obr. 13; 46:H4; 60:H9; *Buchvaldek – Velímský 1987*, obr. 12:3; *Cvrková – Koutecký – Brus 1991*, obr. 14:1; *Dobeš – Rusó – Buchvaldek 1991*, obr. 11:Zabrušany I A, 3; *Dobeš et al. 1991*, obr. 21:2; *Buchvaldek – Havel – Kovářík 1991*, obr. 20:Praha-Kobylysy V, A 3; *Buchvaldek et al. 1997*, obr. 61:Lysolaje I, B 3; 69:2). Na druhé straně se již v době klasické vučedolské kultury objevují vrubořezem zdobené i nezdobené mísy na čtyřech nízkých válcovitých nebo hrotitých nožkách (*Schmidt 1945*, Taf. 40:1,2; *Dimitrijević 1979*, T. XXXI:7; XXXIV:6; *Durman 1988*, kat.č. 126, 128–130; *Petrović – Jovanović 2002*, 334 č. 6,7; *Balen 2005*, Tabl. 44:164; 45), užívané paralelně s typickými lublaňskými miskami na plné křížové nebo lalokovité nožce (typ LH1 Ljubljana). Přímým genetickým vazbám však brání jejich absence v kulturách mladoeneolitického komplexu v celém karpatsko-balkánském, ale nakonec i česko-moravském prostoru (Makó/Kosihy-Čaka, Somogyvár-Vinkovci, Cham, Jevišovice). Výjimkou je kultura řivnáčská se sporadickým výskytem (*Ehrich – Pleslová-Štiková 1968*, Pl. XLIX:14; *Zápotocký – Zápotocká 2008*, obr. 68:5172). Pro nagyrévskou kulturu, kde jsou vcelku běžné nádoby na prolamovaných nožkách, typické nejsou.

Soudobý výskyt mís na prolamované nožce i na několika plných nožkách v PÚK (na jednom nalezišti: Opatovice u Rajhradu) má svoji dobu v csepelské skupině (*Schreiber-Kalicz 1984*, Taf. XXXIV:1,6; XXXVI:6; XXXVIII:11). Zdá se, že v tomto prostoru se již tvary na několika nožkách v náplni nagyrévské kultury dále neobjevují a jako by dále pokračovaly jen nádoby na prolamované nožce. Mimo karpatský oblouk naopak končí existence nádob na prolamované nožce někde v počátcích vlastní ÚK, zatímco nádoby na několika nožkách sledujeme v různé intenzitě ještě po celou starší dobu bronzovou. Ukazuje se tedy jistá prostorová i časová disproporce, která opět může souviset s odlišnostmi vývoje v jednotlivých regionech. Společné účinkování obou forem, především však mís na nožkách, jsme zaznamenali pouze

v csepelské skupině KZP a v PÚK. Jedná se však o rozdílné typy mís (zvláště Tököl; nádoba z Budakalász má nožku modelovanou shodně s nagyrévskou kulturou). Nejnověji se snaží maďarští badatelé vyvodit původ mís na několika nožkách v csepelských celcích právě z KZP z Moravy, příp. z Dolního Rakouska (horizont Ragelsdorf–Oggau) (*Endrődi – Reményi 2008*). Znovu je ovšem nutno připomenout jejich vcelku početné vystupování v regionálních skupinách (i starší) šňůrové keramiky. V každém případě se jedná o jeden z podkladů multikulturních kontaktů na širokém území mezi karpatsko-balkánskou a středoevropskou oblastí. Jak jsme měli možnost vidět výše, z hlediska jemnější chronologie však příliš vhodné nejsou.

Bezuché amfory

Zastoupeny jsou opět dvěma exempláři. První představuje typ baňatých bezuchých amfor s lištou ve spodní polovině těla (*obr. 2:2; 4:5*). Podobné nádoby známe ze starších souborů v Těšeticích (*Ondráček 1964*, tab. 67:9,10; 66:1; 1967, *obr. 22:2,5,6*), tvarem jsou podobné baňaté amfory z Hrušovan u Brna (*Ondráček 1964*, 41–42, tab. 2:9; 1967, *obr. 12:10,11*), ale také bezuché amfory z pohřebiště v Moravské Nové Vsi – Hruškách s velmi starobylým inventářem (*Stuchlík – Stuchlíková 1996*, *obr. 20:9; 22:6*). Vyšší a štíhlejší je nádoba z Rybníků (H 1) a Brna-Holásek (*Ondráček 1964*, tab. 50:1; 1967, *obr. 25:4; Stuchlík 1976*, *obr. 1:6*). Přítomnost baňaté amfory s přesekávanou lištou a z ní vytaženými výčnělky z H 2 v Rybníkách (*Ondráček 1964*, tab. 50:14,15; 1967, *obr. 26:9*) se silicitovou dýkou, hroty šípů a nátepní destičkou svědčí o souběžném výskytu obou forem. To ostatně potvrzuje i obsah dvou hrobů z Vyškova – Hybešovy ulice (*Křivánek – Ondráček – Stloukal 1972*, Tab. I:1,5). Plnou obvodovou lištu ve spodní části nesou amfory z Místřína a Malešovic (*Ondráček 1964*, tab. 41:3; 34:2; 1967, *obr. 24:4*). Přesekávanou lištu s výčnělky (i bez) najdeme i na bezuché amfoře z Jiříkovic (H 1 s měděným nákrčníkem), Opatovic u Rajhradu a Pavlova (*Ondráček 1964*, tab. 25:1a,b; 44:1; *Peška 2009*, tab. 14:2).

Tento v PÚK poměrně bohatě zastoupený tvar sledujeme i na území Dolního Rakouska na pohřebišti Prinzendorf (*Lauermann 2002*, Taf. 3:3; 4:6), ale také ve skupině Leithaprodersdorf v Burgenlandu mezi sídlištním materiálem na lokalitě Mödling-Jennyberg II (*Ruttkay 1981*, Abb. 4:6; 5:4,5), včetně velkých forem (*Ruttkay 1981*, Abb. 7:10–12). V daleko menší intenzitě je známe z Čech (*Dvořák 1927*, tab. LXXXV:9; *Ernée 2015*, Taf. 30:4/3). V Karpatské kotlině je zaznamenáváme v prostředí kultury Makó/Kosihy-Čaka a nagyrévske kultury, kde se objevují bez lišt i s přesekávanými lištami (*Bóna 1963*, Pl. IV:9; VI:1, 17; *Vollmann 2005*, Taf. 5; 29:Flaschen; *Patay 2009*, 2:4; 33:3; 7:1).

Druhým typem je dvojkónická plynule profilovaná bezuchá amfora s válcovitým hrdlem a řadou výčnělků na maximální výduti (*obr. 2:1; 4:3*). Většina těchto nádob v PÚK není bikónická, ale má více či méně baňaté až kulovité tělo s výčnělky na výduti nebo těsně pod ní. Za všechny uvedme Opatovice u Rajhradu, Marefy H 7, Syrovce H 2, Otnice H 2, Moravskou Novou Ves – Hrušky (*Ondráček 1964*, Tab. 45:9; 38:3; 52:7; *Šebela – Dočkalová 1996*, Abb. 2:8; *Stuchlík – Stuchlíková 1996*, *obr. 26:18*) s extrémem v podobě stlačené kulovité nádoby připomínající láhev ze Šlapanic H 11 (*Ondráček 1964*, Tab. 64:7). V kultuře Makó/Kosihy-Čaka patří k fundamentálnímu tvaru a G. Kulcsár (2009, Fig. 20:IV/1; VI/2) ji nazývá lahovitou nádobou. Paralely nacházíme v hrobech jako je Makó-Vöröskereszt (*Kalicz 1968*, Taf. II:3), Kál-Legelő (*Kulcsár 2002*, Abb. 3:2), Oszlár-Nyárfaszög H 1034 (*Koós 1999*, 7:1), Debrecen-Köntökert a Debrecen-Városi (*Németi – Dani 2001*, 8.kép:4; 10.kép:1), ale také ve skupině Ada ve Vojvodině (*Horváth 1984*, T. VI:1) a na sídlišti lublaňských blat (*Korošec – Korošec 1969*, T. 8:2). Jako předlohy nemůžeme vyloučit tvary bezuchých nebo dvouuchých amfor klasické a pozdní fáze vučedolské kultury (a lublaňských blat) (*Benac 1962*, Taf. 28:5; *Dimitrijević 1979*, T. XXX:1; XXXII:4; *Durman 1988*, 117, 119, 120; *Balen 2005*, Tabl. 24:8). Pak by se nabízela přímá vývojová linie Vučedol-MKČ-PÚK (ve smyslu geneze, nikoliv chronologie). Faktická absence v náplni šňůrové keramiky a KZP (nádoba zdobená kolkem z Příkaz v NHM Wien je výjimkou) by vysvětlovala JV původ tohoto konkrétního typu bezuchých amfor.

V moravské PÚK patří spíše mezi starší celky a směrem k vlastní ÚK vyznívají. Z hlediska vnitřního zařazení v rámci PÚK je významná skutečnost, že v Šardičkách se objevují již v menším množství a ve Velkých Hostěrádkách absentují docela.

Rytí na dnech nádob

Podle záznamů v inventáři muzea byl z poloviny zdvojený rytý kříž na dně džbánku s odsazeným tělem (*obr. 2:3*) a na nádobě popsán jako „hrníček s úškem, tmavohnědý, 1/3 schází, v břiše otvor, ve dně kříž, výška 8 cm, a břicha si 9 cm, šířka hrdla 7 cm“ (inv. č. 512/V), která chybí.

Podobné ryté křížení známe v pravěku v různých kulturách a v různém provedení. Tak např. v Pavlově jsme je zjistili na dnech tří nádob, a to na menší a širší varietě bedřichovického džbánku z hromadného pohřbu H 11, džbánku typu Bedřichovice, stejnojmenné varianty CBe1 v H 13 a konečně na dně

hrnku typu NTra-Leit2 z následného pohřbu v H 487 (Peška 2009, tab. 6:9; 7:6; 21:3). V posledním případě je křížící se linie zdvojená shodně s Vracovem. V PÚK je nejčastěji najdeme na dnech hrnků (Těšetice H 2; Opatovice u Rajhradu, Přední Litava H 3, Bavory H 6, Nová Ves, Prinzenendorf H 3,6), džbánek (Nová Ves, Velké Pavlovice) a výjimečně i na bezuché amfoře v H 2 ze Syrovic (Ondráček 1967, obr. 23:5; 27:13; 1964, tab. 43:5; 48:6; 68:5; Peška 1992, obr. 3:1; Stuchlík 2002, obr. 3:1; Lauer mann 2002, Taf. 2:1; 4:5; Peška 2009, tab. 46:3).

Zatímco v KŠK se vůbec nevyskytují, z KZP jich zaznamenáváme celou řadu, nejvíc především na džbánech a džbáncích nebo hrnkách, objevují se také na mísách a zdobených pohárech. Provedení může být kolkem i rytou technikou jak na keramice nejstarší (Přerov-Předmostí, Ledce), střední (Šlapanice, Brno-Holásky, Kobylnice, Holešov), až po nejmladší (Blažovice, Lechovice, Bořitov) nálezovou skupinu KZP (Medunová 1962, 237, obr. 3:9; Medunová – Ondráček 1969, tab. II:9; Dvořák – Hájek 1990, Taf. V:2; XV:3; XXI:B2; XXII:A2; XXV:A1; XXVII:5; XXXIX:B3; Dvořák 1992, Taf. 5:E3; 10:8; 27:A2; 32:B4; 33:A2; 43:C1; 50:B3; 55:D1; 57:A1; 59:D2; 60:A5; 62:C1; Dvořák et al. 1996, Taf. 34:A1; Ondráček – Dvořák – Matějčková 2005, Taf. 10:160,161). V souvislosti s touto kulturou se ryté značky na dnech objevují na daleko širším území přes Čechy, Dolní Rakousko až po Bavorsko (Jelínková 1959, 28 ad.; Pleiner – Rybová eds. 1978, obr. 85:2; Neugebauer – Neugebauer 1998, Abb. 6:2; Kern 2000–2001, Taf. 2:1/1; 5:11/1; 7:16/2; Schmotz 1992, Abb. 10:1; Heyd 2000, 202). Na některých pohřebištích vystupují opakovaně (Šlapanice 6×; Zwingendorf-Alicenhof 3×; Dvořák 1990, 109; Kern 2000–2001, 316).

Shodně i složitější ryté značky najdeme v hmotném inventáři sídlišť i pohřebišť csepelské skupiny v okolí Budapešti (Endrődi 1992, Fig. 67:1; Kalicz-Schreiber 1997, Abb. 7:3; 10:13; Kalicz-Schreiber – Kalicz 2002, Fig. 14:10; Endrődi – Reményi 2016, Fig. 101–102, Pl. 100:3), včetně např. časně nagyrévského džbánu balkánského typu (F1). Ökörhalomský typ B (F3) z Ostřihomí (Esztergom) patří do náplně kultury Somogyvár-Vinkovci (Horváth et al. 1979, 9. tabla 1; Kulcsár 2009, Fig. 49:1/12a). V Maďarsku dále objevujeme i složitější ryté obrazce na dnech nádob pokročilě nagyrévské keramiky (Kalicz-Schreiber 1981, Taf. 8:11; Kulcsár 2000, 4.kép:3; 5:9; 6:1; Poroszlai 2000, Abb. 27:2; 29). Na JZ Slovensku až v závěru starší doby bronzové na keramice úněticko-maďarovské nebo maďarovské např. v Jelšovicích (Bátora 2000, Taf. 10:2; 23:6).

Také vně karpatské oblasti se ryté značky na dnech objevují již od samotných počátků doby bronzové např. v Podunají ve skupině Leithaprodersdorf a kultuře Wieselburg nebo Unterwölbling (Hicke 1984, Taf. I:2,5; 1987, Taf. XVII:15Os b; XXVI:EOs f; Bertemes 1989, Taf. 46 H 161:3; 47 H 166:5; Neugebauer – Neugebauer 1997, Taf. 495 Verf. 324:2; 518 Verf. 424:2; 519 Verf. 431:3; Neugebauer et al. 1998–99, Abb. 24:19). Stejně jako pro KŠK nejsou příznačné ani pro keramiku epišňurového komplexu a jejich pozdější výskyt je v tomto prostředí jasným impulsem z oikumeny únětické kultury.

Podobně jako v PÚK jsou i v ÚK nejčastější značkou překřížené linie a udržují se na džbáncích, hrnkách, mísách, osudích i koflicích přes starší až po klasickou či poklasickou fázi nejen na Moravě, ale také v Čechách, Dolním Rakousku nebo Slezsku a jistě by se našly i jinde (Červinka 1938, tab. 90:26; Ondráček 1962, obr. 49:1; Lorencová – Beneš – Podborský 1987, obr. 44c:5,12; Stuchlík 1987, obr. 28:8; 1994, obr. 7:2; 2002, obr. 5:1; Horálková-Enderová – Štrof 2000, tab. 8:5; Hásek 1959, tab. XVIII:2; Pleinerová 1960, obr. 11:3; Bartelheim 1998, Taf. 15:8; 31:8; Neugebauer 1979, Abb. 5:14; Lauer mann 1995, Taf. 13:16; 2003, Abb. 4:24; 79:1,3; 94:4; 142:51; 155:11; Lasak 1988, ryc. 45:1).

Význam takto označovaných nádob nám uniká. Neexistuje totiž žádné ustálené pravidlo či spojovací linie nebo společné nálezové prostředí ať po stránce typologické, teritoriální nebo chronologické. Interpretace se různí od ochranného označení (R. Pittioni), přes hrnčířskou značku s JV vlivy (H. Mitscha-Märheim) až po značky magického charakteru (B. Dostál) nebo označení pohřební či rituální keramiky (Z. Jelínková). Podle J. Ondráčka (1962, 71) mnohdy nedbalé provedení vylučuje přikládat jim hlubší význam. Také v keramických depotech jsou ryté značky na dnech výjimkou (cf. Krenn-Lieb 1998–99; Neugebauer et al. 1998–99; Lindinger 1998–99; Lauer mann – Hahnel 1998–99; Palátová – Salaš 2002). Vysvětlení tak zůstává otevřenou záležitostí a budeme muset hledat i v jiných oblastech duchovního života tehdejších obyvatel.

Dušník

Podle inventární knihy měla mít nádoba č. 5 „hrníček s úškem, tmavohnědý, 1/3 schází, v břiše otvor, ve dně kříž, výška 8cm a břicha si 9 cm, šířka hrdla 7 cm“. Zmíněný „otvor v břiše“ by podle všeho neměl být ničím jiným než tzv. dušníkem, otvorem pro duši.

Úmyslně proražené otvory se objevují v průběhu pravěku v různé době a intenzitě a jsou většinou spojovány se žárovým pohřebním ritem (cf. Podborský a kol. 1993, 179, 316). Jasně otvory najdeme na velmi staré keramice PÚK, totiž na amfoře z Dubňan a na džbánu ze Svatobořic (Ondráček 1967, obr. 5:2; 24:1) a pozorujeme je také na výduti hrnku NTra-Leit1 z Maref H 1 nebo bezuché amfory ze Syrovic H 3

(Peška 2009, tab. 39:2; 48:1). Spodek větší hrncovité nádoby v Moravské Nové Vsi – Hruškách H 27 byl opatřen pravidelně vyvrtným otvorem přímo uprostřed dna (Stuchlík – Stuchlíková 1996, obr. 26:19). Jedná se o nálezy staršího horizontu PÚK a také geograficky by vracovský nález dobře „zapadal“.

Nepříliš časté jsou otvory na dně nebo stěně nádob KZP, jak na to upozorňuje zdobený pohár z Tvořihráze H 2/91, spodní část nádoby z Dolních Věstonic III H 187/77 nebo džbánků z dolnorakouského Zwingendorf-Alicenhof H 11 (Bálek et al. 1999, tab. 8:12; Dvořák et al. 1996, Taf. 18:C3; Kern 2000–2001, Taf. 5:11/2). S výjimkou žárového násobného pohřbu z Tvořihráze máme co dočinění s kostrovými pohřby (v Dolních Věstonicích skelet nedochován). Zajímavá je přítomnost dvou otvorů na těle letonické varianty nagyrévskeho džbánu (F1) z hrobu mladé lokální MŠK z Kyjova-Nětčic (Ondráček 1973, tab. 8:1), tedy opět v oblasti JV Moravy a znovu nádoba s otvorem v kostrovém hrobě. Proražený otvor pod hrdlem nese vejčitá nádoba KŠK z naleziště Vepřek u Kralup nad Vltavou (Buchvaldek 1978, obr.6:4). Jedinice autor spojuje s pronikáním starobronzových prvků z Karpatské kotliny (cf. Buchvaldek 1978, 58). V PÚK jej v Čechách evidujeme pouze na hrnku z Nížeboh. Podobně džbán typologicky blízký typu Ökörhalom A z náplně marzowické skupiny ve Slezsku má při dně proražený otvor a je součástí kostrového pohřbu, uváděn je další příklad z PÚK (cf. Richthofen 1926, 35, pozn. 1). Relativně vysoký výskyt otvorů na nádobách (4×) jsme zachytili na chronologicky blízkém archaickém nagyrévskeho žárovém pohřebišti v Alsónémedi H 8, 10, 11 (Kalicz 1958, Taf. I:14,16,17; II:7). Objevily se na hrnci s uchy, „kotlí“ s plastickou páskou nebo časně nagyrévskeho džbánu, příp. hrnku či džbánu esovité profilace. V H 10 jej lze zaznamenat dokonce na dvou nádobách (Kalicz 1958, Taf. I:16,17). Díky blízkosti pohřebiště s náplní PÚK na Moravě to jistě nebude úplná náhoda. Na sídlišti Makó/Kosihy-Čaka ve Schleinbach byl v obsahu jámy 32 nalezen zlomek snad nožky s otvorem ve dně (Schwammenhöfer 1989, Taf. 18:2). Drobnou díрку na dně mají i nádoby starší až vyspělejší ÚK z Dolního Rakouska (Lauermann 2003, Abb. 61:22; 124:22; 131:7) a objeví se také, i když v malém počtu, na vyspělé mierzanowické keramice v Polsku, opakovaně v kostrových hrobech (Machník 1967, 52, tab. III:1; 1977, Taf. VIII:B20; X:17).

Pro mladší období uvádí S. Stuchlík (1987, obr. 28:9, tab. II:7) mísu s vysokým hrdlem klasické fáze ÚK z H 17 v Mušově, která má ve dně záměrně proražený otvor. Analogie k ní jmenuje u džbánu předklasické ÚK z Dražůvek se dvěma otvůrkami (Stuchlík 1987, 55) a upozorňuje na násobný výskyt proražení stěn džbánů a mís na birituálním pohřebišti otomanské (füzesabonské) kultury (dnes otomansko-füzesabonský kulturní komplex: OFKK) v Strede nad Bodrogom (Polla 1960, 337, 347). Převážná část nádob pochází ze žárových hrobů, dvakrát se ovšem připisují hrobům kostrovým. V souvislosti s úmyslným poškozováním nádob například ve formě urážení uch pak hodnotí zmíněný autor znovu mísu z Mušova, jejíž otvor, díky přítomnosti u kostrového pohřbu, nepovažuje za dušník (cf. Stuchlík 2003, 72).

V době popelnicových polí se počet nádob s otvory zvyšuje, aplikovány jsou však převážně (podobně jako u KNP: Podborský a kol. 1993, 179) na dnech uren – popelnic se spálenými ostatky zemřelého. Za všechny jmenujme nedávný nález dvou lužických hrobů mladší doby bronzové v Olomouci-Neředíně (cf. Šrámek 2004, obr. 3; 4:9). V různé míře se objevují v průběhu lužické kultury na Slovensku (Veliačik 1983, 154). Naproti tomu popelnicemi nebyly nádoby z mladomohylového prostředí v Čechách (Hrala 2000, 93). J. Hrala dochází k závěru, že otvory v nádobách kultur popelnicových polí mají více znaků s rituální i ryze profánní funkcí (Hrala 2000, 95).

Záměrné proražení stěn na starší PÚK keramice musíme považovat za prokázané. Jde o dávno známý a nadčasový projev úzce spjatý s pohřební výbavou a také ritem. Přítomnost v kostrových hrobech (šňůrová, KZP, PÚK, EPKK, ÚK, OFKK) neznamená tedy výlučnou vazbu na žárové pohřby a do budoucna pro něj možná budeme muset hledat i jiné vysvětlení.

Závěr

Keramikou původně velice bohatě vybavený kostrový hrob z Vracova (dochována jen část inventáře) je významným doplňkem celků počínající únětické kultury v oblasti JV Moravy, která je považována za jedno z krystalizačních center kultury (Ondráček 1967, 430). Analýzou keramiky zjišťujeme relativně vysoké stáří hrobu z Vracova na úrovni pohřebišť, jako jsou Rybníky, Těšetice, Jířkovice, Marefy etc. S výjimkou NTra-Leit2 všechny nádoby prokazují starobylý charakter s vazbami na prostředí MŠK i KZP (mísa na nožkách, baňatý džbánek s válcovitým hrdlem) nebo ještě starších tradic (dvojkónická bezuchá amfora). Nemáme dostatek opor pro zařazení mezi vůbec nejstarší PÚK typu Svatobořice-Mistřín, a proto hrob řadíme do staršího období PÚK (fáze Bedřichovice). Geneticky je však s nástupem PÚK zcela jistě spjat.

Svou geografickou pozicí zcela na JV okraji oikumeny PÚK (obr. 3) s nejbližšími stejně datovanými hrobovými celky nebo pohřebišti na Hodonínsku a částečně Břeclavsku, směřujícími spíše do jádra osídlení, zatím tvoří hranici s okolním světem. Absence protoúnětických nálezů směrem na S, SV do

Pomoraví a na východní Moravu může souviset s nastupujícím epišňurovým elementem, reprezentovaným lokalitami jako Strážnice, Sudoměrice, Uherské Hradiště, Uherské Hradiště-Sady, ale také Polešovice (Peška 2013, Abb. 1), ukazující zeměpisnou blízkost obou entit, pro něž řeka Morava nebyla hranicí nepřekročitelnou.

Tento veřejnosti doposud neznámý celek PÚK, nevelký rozsahem, má značný význam pro poznání samotných počátků únětické civilizace a otázek kladených v souvislosti s její genezí.

LITERATURA

- Bąbel, J. T. 2006: Środki psychoaktywne w kulturach megalitycznych Europy Środkowej. Zarys problematyki. In: J. Libera – K. Tuni (eds.), *Idea megalityczna w obrządku podgrzebowym kultury pucharów lejkowatych*. Lublin–Wrocław, 171–194.
- Bálek, M. – Dvořák, P. – Kovárník, J. – Matějčíková, A. 1999: Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Tvořihrázi (okr. Znojmo), *Pravěk – Supplementum* 4, 7–98.
- Balen, J. 2005: Sarvaš. Neolitičko i eneolitičko naselje. *Musei Archaeologici Zagrabienensis Catalogi et Monographiae* 2. Zagreb.
- Bartelheim, M. 1998: Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 46. Bonn.
- Bartík, J. – Šefčíková, A. 2004: Hrob so šálkou protoúnětickej kultúry z Blatného, okr. Bratislava-vidiek, Slovensko. In: E. Kazdová – Z. Měřinský – K. Šabatová (edd.), *K počtė Vladimíru Podborskému, Přátelė a žáci k sedmdesátým narodeninám*. Brno, 235–244.
- Bátora, J. 2000: Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei, Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* Band 16. Kiel.
- Benac, A. 1962: Studien zur Stein- und Kupferzeit im nordwestlichen Balkan, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 42 (1961), 1–170.
- Berkovec, T. – Peška, J. 2005: Starobronzová sídlisťe a pohřebiště v Hulíně – U Isidorka. In: M. Bém – J. Peška (edd.), *Ročenka 2004*. Olomouc, 44–67.
- Bertemes, F. 1989: Das frühbronzezeitliche Gräberfeld von Gemeinlebarn. *Kulturhistorische und paläometallurgische Studien*. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 45. Bonn.
- Besse, M. 2003: L'Europe du 3e millénaire avant notre ère, Les céramiques communes au Campaniforme. *Cahier d'archéologie romande* 94. Lausanne.
- Bondár, M. – Matuz, E. – Szabó, J. J. 1998: Rézkori és bronzkori településnyomok Battonya határában (Kupfer- und bronzezeitliche Siedlungsspuren in der Gemarkung von Battonya), *A Móra Ferenc Múzeum Evkönyve, Studia Archaeologica* 4, Szeged, 7–53.
- Bóna, I. 1963: The cemeteries of the Nagyrév Culture, *Alba Regia* 2–3 (1961–62), 11–23.
- Budinský-Krička, V. 1965: Gräberfeld der späten schnurkeramischen Kultur in Veselė, *Slovenská archeológia* 13, 51–106.
- Budja, M. 2013: Potters and Pots in the Mesolithic-Neolithic Transformation in Southeastern Europe. In: A. Anders – G. Kuklcsár (eds.), *Moments in Time. Papers Presented to Pál Raczky on His 60th Birthday*. Prehistoric Studies I. Budapest, 61–83.
- Budziszewski, J. – Włodarczak, P. 2010: *Kultura pucharów dzwonowatych na wyżynie Małopolskiej*. Kraków.
- Buchvaldek, M. 1978: Otázka continuity v českomoravském mladším eneolitu. In: *Praehistorica* 7, *Varia archaeologica* 1. Praha, 35–64.
- Buchvaldek, M. 1986: *Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě I, Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty*. *Praehistorica* 12. Praha.
- Buchvaldek, M. – Havel, J. – Kovářík, J. 1991: Katalog šňůrové keramiky v Čechách VI. Praha. In: *Praehistorica* 17. Praha, 151–205.
- Buchvaldek, M. – Moucha, V. – Popelka, M. – Vojtěchovská, I. 1997: Katalogy šňůrové keramiky v Čechách XI–XIV, Kladensko, Slánsko, Kralupsko a Praha-západ. In: *Praehistorica* 22, *Varia archaeologica* 7. Praha, 113–256.
- Buchvaldek, M. – Velímský, T. 1987: Katalog šňůrové keramiky v Čechách II, Povodí Lomského potoka na Bílinsku. In: *Praehistorica* 13, *Varia archaeologica* 4. Praha, 63–121.
- Cvrková, M. – Koutecký, D. – Brus, Z. 1991: Pohřebiště se šňůrovou keramikou v Ústí n. L. – Trmicích a Stadicích. *Doplněk ke Katalogu šňůrové keramiky v Čechách III*. In: *Praehistorica* 18. Praha, 9–38.
- Červinka, I. L. 1938: Pokolení skrčků s kulturou únětickou na Moravě. *Nepublikovaný rukopis uložený v archivu Archeologického ústavu AV ČR Brno*.
- Čižmář, M. – Dvořák, P. 1985: Protoúnětické pohřebiště v Bedřichovicích, *Archeologické rozhledy* 37, 413–425.
- Dimitrijević, S. 1979: Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks. In: *Praistorija jugoslovenskih zemalja III*. Sarajevo, 267–341.

- Dobeš, M. – Rusó, A. – Buchvaldek, M. 1991: Katalog šňůrové keramiky v Čechách IV, Duchcovsko. In: *Praehistorica* 17. Praha, 43–74.
- Dobeš, M. – Budinský, P. – Buchvaldek, M. – Muška, J. 1991: Katalog šňůrové keramiky v Čechách V. Bílinsko. In: *Praehistorica* 17. Praha, 75–150.
- Dresely, V. 2004: Schnurkeramik und Schnurkeramiker im Taubertal. *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg* 81. Stuttgart.
- Dvořák, F. 1927: Nálezy únětické kultury na Kolínsku, *Památky archeologické* 35, 353–370.
- Dvořák, F. 1931: Nálezy únětické kultury na Kolínsku II, *Památky archeologické* 37, 2–11.
- Dvořák, P. 1990: Pohřebiště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry ve Šlapanicích. In: *Pravěké a slovanské osídlení Moravy*. Sborník J. Poulíkovi k 80. narozeninám, Brno, 99–118.
- Dvořák, P. 1992: Die Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren I (Bez. Blansko, Brno-město, Brno-venkov). *Katalog der Funde*. Brno.
- Dvořák, P. – Hájek, L. 1990: Die Gräberfelder der Glockenbecherkultur bei Šlapanice (Bez. Brno-venkov). *Katalog der Funde*. Brno.
- Dvořák, P. – Matějčková, A. – Peška, J. – Rakovský, I. 1996: Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren II (Bezirk Břeclav). *Katalog der Funde*. Brno-Olomouc.
- Durman, A. 1988: Vučedol – treće tisućljeće p. n. e. Zagreb.
- Ehrich, R. W. – Pleslová-Štiková, E. 1968: Homolka, An Eneolithic Site in Bohemia. Praha.
- Endrődi, A. 1992: A kora bronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában (The settlement and cemetery of the Bell-Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós). In: *Régészeti kutatások az M0 autópályára nyomvonalán I*. BTM Műhely 5. Budapest, 83–200.
- Endrődi, A. 2004: Footed vessels of the Bell Beaker Culture in the Carpatian Basin. In: J. Bátor – V. Furmánek – L. Veliáčik (Hrsg.), *Einflüsse und Kontakte alturopäischer Kulturen*, Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag. *Archaeologica Slovaca monographiae*, T. VI. Nitra, 141–150.
- Endrődi, A. – Pásztor, E. 2006: Symbolism and Traditions in the Society of the Bell Beaker – Csepel Group, *Archaeologiai Értesítő* 131, 7–25.
- Endrődi, A. – Reményi, L. 2008: Bell Beaker package – Common Ware Origin and Background of Bell Beaker Csepel Group. *Prezentace na mezinárodním sympoziu Bell Beaker Days in Portugal, 1–5 May 2008*. Torres Vedras.
- Endrődi, A. – Reményi, L. 2016: A Bell Beaker Settlement in Albertfalva, Hungary (2470–1950 BC). Budapest.
- Ernée, M. 2015: Prag-Miškovice. Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen zu Grabbau, Bestattungssitten und Inventaren einer frühbronzezeitlichen Nekropole. Mit Beiträgen und unter Mitarbeiter von J. Frána, P. M. Grootes, M. Hájek, B. Heussner, J. Hlaváč, C. Knipper, P. Kočár, M. Králík, R. Kyselý, J. Likovský, A. Majer, J. Meadows, M.-J. Naderu, E. Pernicka, K. Rassmann, Z. A. Stos-Gale, P. Stránská, J. Zavřel. *Römisch-Germanische Forschungen*, Band 72. Darmstadt.
- Furmánek, M. – Hałaszkó, A. – Mackiewicz, M. – Myślecki, B. 2015: New data for research on the Bell Beaker Culture in Upper Silesia, Poland. In: H. Meller – H. W. Arz – R. Jung – R. Risch (eds.), *2200 BC – Ein Klimasturz als Ursache für den Zerfall der Alten Welt? 7*. *Mitteldeutscher Archäologentag vom 23. bis 26. Oktober 2014 in Halle (Saale)*. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle Band 12. Halle (Saale), 525–538.
- Hásek, I. 1959: Starounětické pohřebiště v Dolních Počernicích u Prahy, *Fontes Archaeologici Pragenses* 2. Prae-gae.
- Heyd, V. 2000: Die Spätkupferzeit in Süddeutschland. *Saabrücker Beiträge zur Altertumskunde* 73. Bonn.
- Hicke, W. 1984: Der Keramik-Depotfund der frühen Bronzezeit aus Siegendorf, *Burgenländisches Landesmuseum, Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland* 69, 24–37.
- Hicke, W. 1987: Hügel- und Flachgräber der Frühbronzezeit aus Jois und Oggau, *Burgenländisches Landesmuseum, Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland* 75, 5–229.
- Horálková-Enderová, P. – Štrof, A. 2000: Pohřebiště a sídliště kultury únětické ze Slavkova u Brna, okr. Vyškov, *Pravěk – Supplementum* 6. Brno.
- Horváth, F. 1984: Ada-Type Artifacts of the Early Bronze Age in the Southern Alföld, *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1980–81/1, Szeged, 7–29.
- Horváth, F. – Kelemen, M. – Torma, I. 1979: Komárom megye régészeti topográfiája, *Esztergom és Dorogi járás, Magyarországi Régészeti Topográfiája* 5. Budapest.
- Hrala, J. 2000: Dušník a „dušníky“. In: P. Čech – M. Dobeš (eds.), *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*. Most, 93–95.
- Jíra, J. A. 1923–24: Nová pohřebiště předúnětického typu v Bubenči, *Obzor praehistorický* 2, 9–30, 81–88.
- Jelínková, Z. 1959: Hromadný nález protoúnětické keramiky z Křečhoře u Kolína, *Památky archeologické* 50, 16–33.
- Kadrow, S. – Machnik, J. 1997: *Kultura mierzanowicka*. *Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*. *Prace komisji archeologicznej* Nr. 29. Kraków.
- Kalicz, N. 1958: Die frühbronzezeitlichen Brandbestattungen in der Umgebung der Alsónémedi, *Acta Archaeologica Hungarica* 9, 195–209.

- Kalicz, N. 1968: Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn. Budapest.
- Kalicz-Schreiber, R. 1997: Kora bronzkori temetkezések a Csepel-Sziget keleti partján (Frühbronzezeitliche Bestattungen am östlichen Ufer der Csepel-Insel bei Budapest), Budapest Régiségei 31, 177–197.
- Kalicz-Schreiber, R. 1981: Möglichkeiten zur feineren Gliederung der Nagyrév-Kultur in Budapest. In: Die Frühbronzezeit im Karpatenbecken und in den Nachbargebieten. Internationales Symposium Budapest – Velem 1977, Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften Beiheft 2. Budapest, 81–86.
- Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N. 1998: Die Somogyvár-Vinkovci-Kultur und die Glockenbecher in Ungarn. In: B. Fritsch – M. Maute – I. Matuschik – J. Müller – C. Wolf (Hrsg.), Tradition and Innovation. Prähistorische Archäologie als historische Wissenschaft. Festschrift für Christian Strahm. Internationale Archäologie, Studia honoraria 3. Rahden/Westf., 325–347.
- Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N. 2002: A harangedények szerepe a Budapest környéki kora bronzkor társadalmi viszonyainak megjelenítésében (The Role of Bell Beakers in Reflecting social Relations in the Early Bronze Age of Budapest), Archaeologiai Értesítő 125 (1998/2000), Budapest, 45–78.
- Kern, D. 2000–2001: Endneolithisches Gräberfeld mit Glockenbechern von Zwingendorf/ Alicenhof, VB Mistelbach, Niederösterreich, Archaeologia Austriaca 84–85, 307–328.
- Koós, J. 1999: Újabb adatok a kora bronzkori Makó-kultúra elterjedéséhez és időrendjéhez Északkelet-Magyarországon (Neuere Angaben zur Verbreitung und zur Chronologie der Makó-Kultur in Nordostungarn), A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 37, Miskolc, 103–128.
- Korošec, P. 1959: Poseda slavonske kulture, neno poreklo u relativna chronologia, Rad vojvodianskikh muzeja 8, 5–20.
- Korošec, P. – Korošec, J. 1969: Najdbe s koliščarskih naselbin pri Igu na ljubljanskem barju. Catalogi archaeologici sloveniae III. Ljubljana.
- Krenn-Leeb, A. 1998–99: Ein Keramikdepotfund der Leithapodersdorf-Gruppe aus Enzersdorf an der Fischa, NÖ. In: A. Krenn-Leeb – J. W. Neugebauer (Hrsg.), Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Donauraum, Archäologie Österreichs, Sonderausgabe 9/10, 46–68.
- Křivánek, G. – Ondráček, J. – Stloukal, M. 1972: Protoúnětické hroby z Vyškova na Moravě, Archeologické rozhledy 24, 514–519.
- Kulcsár, G. 2000: Kora bronzkori leletek a Tisza jobb partján (Csongrád megye) (Frühbronzezeitliche Funde am rechten Ufer der Theiß /Komitat Csongrád/), A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Studia Archaeologica 6, Szeged, 47–75.
- Kulcsár, G. 2002: Die Makó-Kosihy-Čaka Kultur im Spiegel einiger Bestattungen. In: E. Bánffy (ed.), Prehistoric Studies in memoriam Ida Bognár-Kutzián. Antaeus 25. Budapest, 441–475.
- Kulcsár, G. 2009: The Beginnings of the Bronze Age in the Carpatian Basin. The Makó-Kosihy-Čaka and the Somogyvár-Vinkovci Cultures in Hungary. Varia Archaeologica Hungarica 23. Budapest.
- Lasak, I. 1988: Cmentarzysko ludności kultury unietyckiej w Przecławicach. Studia Archeologiczne 18. Warszawa-Wrocław.
- Lauermann, E. 1995: Ein frühbronzezeitliches Gräberfeld ais Unterhautzenthal, NÖ. Stockerau.
- Lauermann, E. 2002: Das Protoaunjetitzer Gräberfeld von Prinzendorf, MG Hauskirchen, NÖ, Fundberichte aus Österreich 40, 2001, 157–170.
- Lauermann, E. 2003: Studien zur Aunjetitzer-Kultur im nördlichen Niederösterreich. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 99. Bonn.
- Lauermann, E. – Hahnel, B. 1998–99: Die mittelbronzezeitlichen Gefäßdepots von Großmugl in Niederösterreich. In: A. Krenn-Leeb – J. W. Neugebauer (Hrsg.), Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Dobauraum, Archäologie Österreichs, Sonderausgabe 9/10, 88–102.
- Łęczycycki, S. 2014: Āneolithikum und Frühbronzezeit im Raum der Oberen Oder. Wrocław.
- Lindinger, V. 1998–99: Die Gefäßdeponierung von Zwerndorf an der March. In: A. Krenn-Leeb – J. W. Neugebauer (Hrsg.), Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Dobauraum, Archäologie Österreichs, Sonderausgabe 9/10, 78–87.
- Loewe, G. 1959: Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik. Teil I. Thüringen. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle Heft 17. Halle.
- Lorencová, A. – Beneš, J. – Podborský, V. 1987: Únětické pohřebiště v Těšeticích-Vinohradech. Těšetice-Kyjovice 3. Brno.
- Lucas, H. 1965: Kataloge der mitteldeutschen Schnurkeramik. Teil II. Saalemündungsgebiet. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle Heft 20. Berlin.
- Machnik, J. 1967: Stosunki kulturowe na przelomie neolitu i epoki brązu w Małopolsce (ne tle przemian w Europie Środkowej). Materiały do prahistorii ziem polskich III (1). Warszawa.
- Machnik, J. 1977: Frühbronzezeit Polens (Übersicht über die Kulturen und Kulturgruppen). Wrocław.
- Machnik, J. 1978: Wczesny okres epoki brązu. In: J. Machnik – B. Gediga – J. Miśkiewicz – W. Hensel (red.), Wczesna epoka brązu. Prahistoria ziem polskich T. III. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 7–136.

- Matějčková, A. 2012: Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na tase dálnice D1 Vyškov–Mořice, Pravěk – Supplementum 24, sv. II. Brno.
- Matthias, W. 1968: Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik, Teil III: Nordharzgebiet. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle B. 23. Berlin.
- Matthias, W. 1974: Kataloge der mitteldeutschen Schnurkeramik. Teil IV. Südharz-Unstrut-Gebiet. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle B. 28. Berlin.
- Matthias, W. 1982: Kataloge der mitteldeutschen Schnurkeramik. Teil V. Mittleres Saalegebiet. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle B. 35. Berlin.
- Matthias, W. 1987: Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik, Teil VI. Restgebiete und Nachträge. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle B. 40. Berlin.
- Medunová, A. – Ondráček, J. 1969: Birituální pohřebiště lidu s kulturou zvoncovitých pohárů u Lechovic, okr. Znojmo, Archeologické rozhledy 21, 437–445, 573–575.
- Medunová-Benešová, A. 1962: Nálezy zvoncovitých pohárů z Předmostí u Přerova, Sborník Československé společnosti archeologické 2, 235–245.
- Moucha, V. 1961: Nálezy únětické kultury na Lovosicku. Fontes Archaeologici Pragenses 4. Pragae.
- Moucha, V. 1963: Die Periodisierung der Üněticer Kultur in Böhmen, Sborník Československé společnosti archeologické 3, 9–60.
- Moucha, V. 1989: Böhmen am Ausklang des Äneolithikums und am Anfang der Bronzezeit. In: Das Äneolithikum und die früheste Bronzezeit C14 3000–2000 b.c.) in Mitteleuropa: kulturelle und chronologische Beziehungen. Acta des XIV. Internationalen Symposiums Prag–Liblice 20.–24. 10. 1986. Praehistorica 15. Praha, 213–218.
- Németi, I. – Dani, J. 2001: Néhány kora bronzkori sír az Érmellékről (Románia) és a Nyírségből (Magyarország). Adalékok ÉK-Magyarország és ÉNy-Romania kora bronzkorához (Some Early Bronze Age graves from the Érmellék /Romania/ and Nyírség /Hungary/. Some data on the Early Bronze Age of Northeast Hungary and Northwest Romania), A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve 43, 95–126.
- Neugebauer, J. W. 1979: Das frühbronzezeitliche Gräberfeld von Bernhardsthal, Flur Unfrieden, NÖ, Fundberichte aus Österreich 17, 155–183.
- Neugebauer, J. W. 1994: Bronzezeit in Ostösterreich. St. Pölten – Wien.
- Neugebauer, J. W. – Blesl, Ch. – Lochner, M. – Neugebauer-Maresch, Ch. – Gatringer, A. – Preinfalk, F. 1998–99: Zu Metall- und Keramikdepots der Bronzezeit aus dem Zentralraum Niederösterreichs. In: A. Krenn-Leeb – J. W. Neugebauer (Hrsg.), Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Donaauraum, Archäologie Österreichs, Sonderausgabe 9/10, 5–45.
- Neugebauer, J. W. – Neugebauer, Ch. 1997: Franzhausen. Das frühbronzezeitliche Gräberfeld. Fundberichte aus Österreich. Materialheft A 5. Wien.
- Neugebauer, J. W. – Neugebauer, Ch. 1998: Zum Forschungsstand der Glockenbecherkultur in Ostösterreich. In: B. Fritsch – M. Maute – I. Matuschik – J. Müller – C. Wolf (Hrsg.), Tradition und Innovation. Prähistorische Archäologie als historische Wissenschaft. Festschrift für Christian Strahm. Internationale Archäologie, Studia honoraria 3. Rahden/Westf., 307–324.
- Olexa, L. 2003: Nižná Myšľa. Osada a pohrebisko z doby bronzovej. Archeologické pamätníky Slovenska. Košice.
- Olexa, L. – Nováček, T. 2013: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Nižnej Myšli. Katalóg I (hroby 1–310). Archaeologica Slovaca monographiae T. XIV. Nitra.
- Olexa, L. – Nováček, T. 2015: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Nižnej Myšli. Katalóg II (hroby 311–499). Archaeologica Slovaca monographiae T. XV. Nitra.
- Ondráček, J. 1962: Ünětické pohřebiště u Rebešovic na Moravě, Sborník Československé společnosti archeologické 2, 5–100.
- Ondráček, J. 1964: Časně únětická kultura na Moravě a problém jejího vzniku. Rkp. disertační práce. Brno.
- Ondráček, J. 1967: Moravská protoúnětická kultura, Slovenská archeológia 15, 389–446.
- Ondráček, J. 1973: Hrob se šňůrovou keramikou z Kyjova-Nětčic (okr. Hodonín), Přehled výzkumů 1972, 22–23.
- Ondráček, J. – Dvořák, P. – Matějčková, A. 2005: Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren. Katalog der Funde. Pravěk – Supplementum 15. Brno.
- Ondráček, J. – Šebela, L. 1985: Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově, Studie muzea Kroměřížska 85, 2–130.
- Palátová, H. – Salaš, M. 2002: Depoty keramických nádob doby bronzové na Moravě a v sousedních zemích. Pravěk – Supplementum 9. Brno.
- Patay, R. 2009: Anagyrev-kultúra korai időszakának Sírrii Szigetszentmiklósról (Burials of the early Nagyrév culture from Szigetszentmiklós), Tisicum 19, 209–227.
- Pavúk, J. 1981: Die ersten Siedlungsfunde der Gruppe Chlopice-Veselé aus der Slowakei, Slovenská archeológia 29, 163–176.
- Pástor, J. 1978: Čaňa a Valalíky. Pohrebiská zo staršej doby bronzovej. Košice.
- Peška, J. 1992: Protoúnětické hroby z Mikulova-Bavor, Časopis Moravského muzea 77, 95–105.
- Peška, J. 2009: Protoúnětické pohřebiště z Pavlova. Olomouc.

- Peška, J. 2013: Kultureinflüsse und Kontakte Ostmährens am Anfang der Bronzezeit. In: M. Bartelheim – J. Peška – J. Turek (eds.), *From Copper to Bronze. Cultural and Social Transformations at the Turn of the 3rd/2nd Millennia B.C. in Central Europe*. Festschrift für V. Moucha zu achzigsten Geburtstag. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 74. Langenweissbach, 81–100.
- Petrović, J. – Jovanović, B. 2002: Gomolava. Naselja kasnog eneolita. Novi Sad – Beograd
- Pleiner, R. – Rybová, A. eds. 1978: *Pravěké dějiny Čech*. Praha.
- Pleinerová, I. 1960: Únětické pohřby v rakvích, *Archeologické rozhledy* 12, 13–27.
- Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství I., *Památky archeologické* 57, 339–458.
- Podborský, V. a kol. 1993: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno.
- Polla, B. 1960: Birituálne fúzesabonyské pohrebisko v Strede nad Bodrogom. In: B. Chropovský – M. Dušek – B. Polla, *Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku*. Bratislava, 299–386.
- Poroszlai, I. 2000: Die Grabungen in der Tell-Siedlung von Bölscke-Vörösgyűrű (Kom. Tolna) (1965–1967), *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 51, 1999/2000, 111–145.
- Procházka, A. – Chleborád, M. – Kalousek, F. 1927: Předvěká pohřebiště v Šardičkách u Bučovic. *Pravěk*. Brno.
- Richthofen, B. 1926: *Die ältere Bronzezeit in Schlesien*. Berlin.
- Ruttkay, E. 1981: Jennyberg II. Beitrag zur Erforschung der Leitha-Gruppe. In: N. Kalicz – R. Kalicz-Schreiber (Hrsg.), *Die Frühbronzezeit im Karpatenbecken und in den Nachbargebieten*. Internationales Symposium 1977 Budapest–Velem. *MittArchInst Beih.* 2. Budapest, 171–187, 315–322.
- Salewicz, K. 1937: Tymczasowe wyniki badań prehistoricznych w Mierzanowicach (pow. Opatowski, woj. Kielcie), *Z otchłani wieków* 12, 39–59.
- Sarnowska, W. 1969: *Kultura unietycka w Polsce*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Schmidt, R. R. 1945: *Die Burg Vučedol*. Zagreb.
- Schmidt-Thielbeer, E. 1955: Ein Friedhof der frühen Bronzezeit bei Nohra, Kr. Nordhausen, *Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte* 39, 93–114.
- Schmoltz, K. 1992: Eine Gräbergruppe der Glockenbecherkultur von Künzing, Lkr. Deggendorf. In: K. Schmoltz (Hrsg.), *Vorträge des 10. Niederbayerischen Archäologentages*. Deggendorf, 41–67.
- Schreiber, R. 1975: A Tököli korabronzkori temető (Frühbronzezeitliche Gräberfelder von Tököl), *Archaeologiai Értesítő* 102, 187–203.
- Schreiber-Kalicz, R. 1984: Komplex der Nagyrév-Kultur. In: N. Tasić (Hrsg.), *Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans*. Beograd, 133–190.
- Schwamennhöfer, H. 1989: Endneolithische Keramik aus Obersulz und Schleinbach im Weinviertel, Niederösterreich, *Fundberichte aus Österreich* 27, 99–120.
- Smejtek, L. 2005: Praha bronzová. Bronzový věk. Starší a střední doba bronzová (2200 až 1400/1300 před Kristem). In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 349–458.
- Stocký, A. 1927: Únětická keramika v Čechách I, *Památky archeologické* 35, 1–21.
- Stuchlík, S. 1976: Protoúnětické hroby z Brna-Holásek, *Archeologické rozhledy* 28, 537–540.
- Stuchlík, S. 1987: Únětické pohřebiště v Mušově. *Studie Archeologického ústavu Brno* 14/2. Praha.
- Stuchlík, S. 1994: Pohřebiště únětické kultury z Pavlova, okr. Břeclav, *Pravěk NŘ* 2 (1992), 237–254.
- Stuchlík, S. 2002: Vývoj osídlení pod Pavlovskými vrchy v době bronzové. In: S. Stuchlík (ed.), *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku*. *Spisy Arch. ústavu AV ČR Brno* 20. Brno, 149–192.
- Stuchlík, S. 2003: Únětické hroby ze Zbýšova, *Pravěk NŘ* 12 (2002), 63–74.
- Stuchlík, S. 2004: Keramika z Prasklic a mísy na nožkách v únětické kultuře. In: J. Batora– V. Furmánek – L. Veličik (Hrsg.), *Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen*. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag. *Archaeologica Slovaca Monographiae* T. 6, Nitra, 151–158.
- Stuchlík, S. – Stuchlíková, J. 1996: *Pravěká pohřebiště v Moravské Nové Vsi – Hruškách*. *Studie Archeologického ústavu AV ČR Brno* 16/1. Brno.
- Szabó, G. 1992: A Dunaföldvár-Kálvária tell-település kora bronzkori rétegsora és Óskori leletek Kölesd-Téglagyár lelőhelyről (Die Schichtenreihe der Tellsiedlung von Dunaföldvár-Kálvária zur frühen Bronzezeit), *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve* 17, Szekszárd, 35–182.
- Šebela, L. 1999: *The Corded Ware Culture in Moravia and the adjacent Part of Silesia (Catalogue)*. *Fontes Archaeologiae Moravicae* 23. Brno.
- Šebela, L. – Dočkalová, M. 1996: Das ur- und frühgeschichtliche Gräberfeld in Otnice (Bez. Vyškov) und einige Probleme des Spätäneolithikums in Mähren, *Přehled výzkumů* 1992, 21–35.
- Šebela, L. – Přichystal, A. – Dvořák, P. *rukopis*: Pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry na Moravě III. Brno, nepublikovaný rukopis.
- Šmíd, M. – Přichystal, A. 2015: Eneolitická hradiska na Prostějovsku. Ohrozim-Čubernice a Prostějov-Čechovice – Čechovsko. *Pravěk – Supplementum* 29. Brno.

- Šrámek, F. 2004: Archeologické nálezy z mladší doby bronzové na lokalitě Olomouc-Neředín v trati Mýlina. In: M. Bém – J. Peška (edd.), Ročenka 2003. Olomouc, 89–93.
- Tihelka, K. 1953: Moravská únětická pohřebiště, Památky archeologické 44, 229–328.
- Turek, J. 2005: Praha kamenná. Eneolit – pozdní doba kamenná. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., Pravěká Praha. Praha, 239–348.
- Veličik, L. 1983: Die Lausitzer Kultur in der Slowakei. Nitra.
- Vladár, J. 1969: Prvé nálezy keramiky kultúry zvoncovitých pohárov na Slovensku, Slovenská archeológia 17, 97–115.
- Vollmann, D. 2005: Studien zum Übergang von der Kupferzeit zur frühen Bronzezeit im östlichen Mitteleuropa. Saabrücker Beiträge zur Altertumskunde 77. Bonn.
- Willvonseder, K. 1937: Gräber der älteren Bronzezeit von Leopoldsdorf, Niederösterreich, Germania 21, 88–95.
- Zápotocký, M. – Zápotocká, M. 2008: Kutná Hora – Denemark. Hradiště řivnáčské kultury (ca 3000–2800 př. n. l.). Památky archeologické – Supplementum 18. Praha.

A Proto-Únětice grave from Vracov in southeast Moravia

The ceramic contents of a so-far unpublished inhumation grave (man, 35–40 years) were discovered without additional details in the yard of house no. 800 (Fig. 1) in Vracov (Hodonín District). The grave originally contained at least 8 vessels typical of the early period of the Proto-Únětice culture (PÚK). Outside the PÚK oecumene which consisted of Moravia, Lower Austria, Burgenland (Leihaprodersdorf) and possibly also Bohemia and had certain links to the earlier local cultural environment (Funnel Beaker Culture, FBC - KNP), parallels to the vessels can be found especially in the territory of the Carpathian Basin, in the environment of local Early Bronze Age cultures (Csepel, Makó/Kosihy-Čaka, Somogyvár-Vinkovci, the earliest Nagyrév culture), but surprisingly also in the territory of the Vučedol culture, which is even more ancient. A mug (Fig. 2:4; 4:4) of the Trausdorf-Leithaprodersdorf 2 type (NTra-Leit2) is probably a result of local development in the territory of the Middle Danube region, combining the elements of the latest KNP and the earliest PÚC. A jug with an offset body (Fig. 2:3; 4:2) is a rare shape in the PÚK, with analogies in the KNP. Another jug (globular, with a cylindrical body: Fig. 2:5; 4:1) strongly resembles KNP pottery. An unusual footed bowl (Fig. 2:6; 4:6) leads us, apart from parallels in the PÚK, ÚK, etc., to the environment of the Vučedol and Ljubljansko Barje cultures. KNP vessels can be considered as its immediate predecessor. They occurred in a similar percentage in certain regional groups of the Corded Ware culture (rather rarely in Moravia, but more frequently in Bohemia and Germany). Direct development links to the Vučedol culture cannot be traced due to their absence in late Aeneolithic cultures (their occurrence in the Řivnáč culture is extremely rare). A direct development sequence Vučedol-Makó/Kosihy-Čaka-PÚK seems to be apparent in the case of a biconic handleless amphora (Fig. 2:1; 4:3), while a bulbous amphora with a band (Fig. 2:2; 4:5) is a typical product of the PÚK itself and occurred especially in its earlier phase. Incised symbols on the bottoms of 2 vessels are characteristic of the late Aeneolithic and the advent of the Bronze Age in general. Their meaning is, however, unknown to us. The predominant presence of vessels with openings for the soul in inhumation graves forces us look for other explanations.

The presumptive grave complex from Vracov, geographically just on the SE edge of the territory of the PÚK (and probably already in the contact zone with a post-Corded Ware context) can be classified as the early (but not the most ancient) stage of the PÚK (Bedřichovice phase). It represents a small but important contribution to our understanding of the beginnings of the Early Bronze Age Únětice civilization in the region.

(English by Jan Machula)

Fig. 1. Vracov. Findspot of the grave

Fig. 2. Ceramic contents of the grave

Fig. 3. Section of a map of SE Moravia showing areas occupied by the Proto-Únětice culture. Enlarged symbol – multiple sites in the cadastral area of one village. Square: Vracov

Fig. 4. Photographic documentation of ceramic vessels from the grave